

Tarih Üzerine

Prof. Dr. İlber Ortaylı

Eski Yunanlı Tarihyazıcılar

Yunan Roma tarihyazıcılığı Batı dünyasında tarihyazımının başlangıcı sayılır. Hiç kuşkusuz tarihçilikteki bütün ilk ve sonlar gibi bu hüküm de tartışmaya açıktır. Herodotos'a tarihin babası dendiği zaman beşeriyet Yunanca'nın dışındaki kültürlerin (yani hiyeroglif yazıtlı Mısır'ın, çivi yazımı Mezopotamya uygarlıklarının Sümer, Kalde ve Asur ve Anadolu'da Hitit, Huri ve Luvi ve Urartu uygarlıklarına ait) bir tek küçük metni bile okuyabilecek durumda değildi. Tetkikler ilerledikçe tarihin babaları ve büyükbabalarının sayıları artacaktır.

Yalnız şurasını kesinlikle bilmeliyiz tarihyazıcılığı bir çizgide ilerleme kaydeden bir dal değildir. Thukydides bugünün Fernand Braudel'inden daha geride bir tarihçi değildir. İbn-i Haldun'u geçen tarihçi zor bulunur. Tarihçi devrine değil kendine özgü bir kalemdir. Nitekim Thukydides'in Pelepones savaşlarını kaleme alırken kendi dünyasının halkları arasındaki mücadeleyi nasıl insanca bir acı ama soğukkanlılıkla gözlemlediğini ve değerlendirdiğini görürsünüz.

Eski Yunanlılar birçok kavimlerin aksine tarih olgusunu teleolojik (gâ-erekli) bir yorumdan uzak olarak kaleme aldılar. Bu onları aydınlanma devri tarihçiliğinden bile daha çok itibar edilen üstatlar olarak devamlı okumamızın nedenidir. Eski Yunanlılar meraklıdır ve gözlemcidir. Mesela Herodotos rivayetle hakikati bir arada ele alacak kadar safdil olabilir ama gezdiği Mısır ülkesini büyük bir saygıyla bize tanıtmaktadır. Onun zaten en iyi idare biçimi olarak bir yerde çağdaş Persleri göstermesi bir akîde değil bir fikrî idmandır. Herkesi ve her şeyi kendi şartları içinde değerlendiren bir mantikî yapıya sahip olduğunu gösterir.

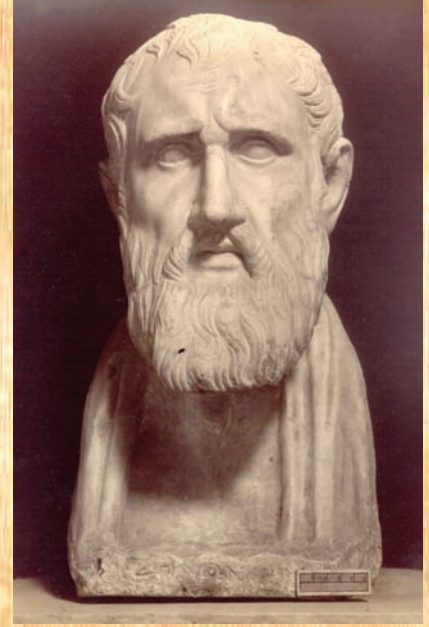
Yunan tarihçiliğinin asırlara kalmasını sağlayan en önemli vasfı gözlemciliği ve sınıflamacılığıdır. Nitekim Yunanlılar Ro-

ma devrinde de tarihyazıcılıklarını sürdürdüler. Esasen Büyük İskender'den sonra Helen dünyasının bu niteliği kendini Mısır'da gösterir. General Ptolemaios Mısır'ın başına geçen yeni İskender halefi olarak bu ülkenin tarihini yazdırmak istedi. İskenderiye'deki kalabalık Yahudi cemaatine Tevrat'ı Yunanca'ya çevirtirdi ki bu onun Yahudi tarihine duyduğu merraktan ileri gelir; Manetho adlı bir rahibe de Mısırlı kaynaklarına bakarak eski Mısır tarihini yazmasını emretti. Beşeriyet Şampolyon Mısır hiyeroglifini çözene kadar Mısır tarihi hakkında Manetho'yu biliyordu. Gene aynı devirde Berossus Babilonya tarihini yazmıştır.

Roma devrinde Plutarchus Roma tarihini portreler üzerinden anlatmakta ustadır. M.S. 50 ve 120 arasında yaşadı. Vitae - Hayatlar diye bilinen eserinde her bir Romalı büyüğün mukabili Yunanlı birlikte çizdi; mesela İskender ile Sezar. Anlatımında zaman zaman abartmaya gitse de tarih ve kaynakları kullanımındaki titizlik bugün bile hayranlık uyandırıyor.

Ptolemaios

Herodotos

Atina ve İzmir'de okumuş ve Roma'da yaşamıştır. Polybius bu ananeyi götürülenlerdendir. Roma'nın yükseliş devirlerini hiçbir Romalı bu Yunanlı kadar sebeplenip ve içindeki tezatlarıyla bu kadar renkli anlatamamıştır. Daha sonraki asırlarda iki Yunanlı daha var; Dio Cassio (205-229 yılları arasında konsüllük yaptı) ve Roma tarihindeki üzerindeki gözlemleri bu asrı aydınlatacak derecededir. Ammianus Marcellinus (330-395 yılları) ise Antakyalı bir Yunanlıdır. Askerdi ve bilhassa İranlılarla Romalıların savaşlarını ve bütün Doğu Roma dünyasını onun kaleminden öğreniyoruz.

Tarihyazıcılık üsluptaki renklilik, kaynakları kullanmaktaki titizlik ve bilhassa filolojik kaynaklara hâkimiyet konusundaki başarı dolayısıyla bazı toplumlara has bir sanat gibi görünüyor. Her toplum tarihçi değildir. Ama galiba olmaya gayret göstermesi gerekir. Gelecek yazılarımızda Romalılar ve İslam dünyasındaki tarih yazıcılığı üzerinde duracağız.